

Władysław Krajewski

Irena Szumilewicz-Lachman (1912—2002)

Zła passa polskiej filozofii nauki trwa. W roku 2001 odeszli od nas Jan Żytkow, Elżbieta Pietruska-Madej, Edmund Mokrzycki, Zdzisław Augustynek. 22 lutego 2002 r. zmarła w Londynie Irena Szumilewicz-Lachman. Przeżyła 89 lat.

Urodziła się w Zambrowie 12 grudnia 1912 r. Uczyła się w Warszawie, jej nauczycielem fizyki w gimnazjum był Leopold Infeld. Potem studiowała chemię na Uniwersytecie Warszawskim (wówczas im. J. Piłsudskiego). W 1939 r. uzyskała dyplom magisterski, który podpisał ówczesny Rektor UW Jan Łukasiewicz.

Podczas wojny przebywała w ZSRR. Po powrocie do Polski zamieszkała wraz z mężem, Leonem Szumilewiczem, w Gdańsku. Jak i wielu innych, zaangażowała się w komunizm (z którym w latach sześćdziesiątych radykalnie zerwała). Pracowała w przemyśle (była dyrektorem fabryki kwasu siarkowego) i w aparacie partyjnym (była kierownikiem Wydziału Ekonomicznego KW PZPR w Gdańsku). Równocze-

śnie interesowała się filozofią, w szczególności filozofią nauk przyrodniczych. Po pewnym czasie zaczęła pracować na jednej z gdańskich uczelni w katedrze marksizmu-leninizmu, tylko bowiem w takich katedrach wówczas nauczano filozofii.

Postanowiła pisać pracę doktorską (wówczas zwaną *kandydacką*) na temat *Teoria śmierci cieplnej wszechświata*. Oburzyło to kierującą nauczaniem marksizmu-leninizmu w skali krajowej Walentyę Najdus. Nie wiedziała, co to jest „śmierć ciepła”, ale uważała, że pracownicy katedr marksizmu nie powinni zajmować się „jakąś śmiercią”. Irena Szumilewicz nawiązała wówczas kontakt ze mną, prosząc mnie, po pierwsze, o zgodę na promotorstwo, a po drugie o przekonanie Najdus, że temat jest sensowny. Chętnie się zgodziłem (właśnie zostałem docentem; byłem, co prawda, o kilka lat młodszy, ale nie był to jedyny wypadek, gdy doktorant był starszy od promotora). Rozmawiałem z Walentyą Najdus, którą szybko przekonałem, tłumacząc jej, o co chodzi w teorii śmierci cieplnej i mówiąc, że pisał o niej Engels, piszą też radzieccy filozofowie przyrody.

Wkrótce staliśmy się z Ireną bliskimi przyjaciółmi. Przyjeżdżała często do Warszawy, ja też czasem do Gdańska. Jej przyjazdy stały się regularne od 1957 r., gdy Helena Eilstein zorganizowała w Instytucie Filozofii Polskiej Akademii Nauk Pracownię Filozoficznych Zagadnień Przyrodznawstwa z comiesięcznymi ogólnopolskimi seminariami. Jak w swoim czasie pisałem, „jądro” seminarium tworzyło osiem osób (wszyscy po studiach przyrodniczych): Helena Eilstein i piszący te słowa z Warszawy, dwóch Zdzisławów — Augustynek i Kochański — z Krakowa, Irena Szumilewicz z Gdańska, Stefan Amsterdamski z Łodzi, Jan Such z Poznania, Waclaw Mejsbaum z Wrocławia. Zauważę, iż z tej ósemki zmarło już troje: najwcześniej (w latach 70-tych) Zdzisław Kochański, a ostatnio drugi Zdzisław i Irena*. Ale wróćmy *ad rem*.

W 1959 r. odbyła się obrona pracy doktorskiej Ireny Szumilewicz na Uniwersytecie Warszawskim — uczelni, którą ukończyła 20 lat wcześniej. Po pięciu latach Irena habilitowała się na tejeże uczelni (byłem jednym z recenzentów) na podstawie książki *O kierunku wpływu czasu*.

Wykładała w Gdańsku, początkowo w Akademii Medycznej, a potem w Wyższej Szkole Pedagogicznej, gdzie została docentem i kierownikiem Katedry Filozofii. Sporo publikowała, brała udział w konferencjach filozoficznych w kraju i za granicą, odbyła staż w USA. Założyła Oddział Polskiego Towarzystwa Filozoficznego w Gdańsku.

Jej kariera załamała się w 1968 r podczas przetwarzającej się po kraju akcji antysemitkiej. Została wówczas pod jakimś bzdurnym pretekstem usunięta z uczelni. Przez długi czas była bez pracy, utrzymywała się z korepetycji z matematyki.

Po kilku latach udało się jej zatrudnić w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN, gdzie została kierownikiem Samodzielnej Pracowni Metodologicznych Problemów Nauk Fizykalnych. Płodem dyskusji w tej pracowni był redagowany przez nią blok siedmiu artykułów w *Studiach Filozoficznych* (1980, nr 5). Autorami byli E. Pietruska-Madej, A. Łodyński, A. Motycka, E. Nekraśas, W. Krajewski, W. Strawiński i sa-

---

* 24.11.2002 zmarł Prof. Waclaw Mejsbaum (przyp. red.).

ma redaktorka. Jak zauważa w nocy wstępnej, sygnowanej I.S., tematyka większości artykułów obraca się wokół analizy i krytyki koncepcji Poppera.

W końcu 1979 r. Irena wyjechała na stałe do Londynu, gdzie wyszła za mąż za Feliksa Lachmana (jej poprzedni mąż zmarł wcześniej). Została *Research Associate* w *London School of Economics, Department of Philosophy, Logic and Scientific Method*. Wykładała też filozofię w Polskim Uniwersytecie Na Obczyźnie. Zajmowała się wówczas głównie badaniem i propagowaniem polskiej filozofii, w szczególności Szkoły Lwowsko-Warszawskiej. W swoich wystąpieniach w LSE podkreślała wyższość tej szkoły nad Kołem Wiedeńskim, gdy chodzi o szerokość widnokregu filozoficznego. Jej referat w LSE na ten temat jeden z uczestników seminarium podsumował słowami *Vive la Pologne!*

Wydała po angielsku tom prac Zygmunta Zawirskiego ze swoim obszernym wstępem. Przygotowywała, mimo zaawansowanego wieku, tom poświęcony Janinie Kotarbińskiej, ale nie zdążyła go ukończyć.

Oto książki i niektóre artykuły angielskojęzyczne Ireny Szumilewicz (po 1980 r. — Ireny Szumilewicz-Lachman).

Książki

Teoria śmierci cieplnej wszechświata, Warszawa 1961, PWN

O kierunku upływu czasu, Warszawa 1964, PWN

Poincaré, Warszawa 1978, Wiedza Powszechna

Zygmunt Zawirski: His Life and Work. With Selected Writings on Time, Logic & the Methodology of Science, Boston Studies in the Philosophy of Science, vol. 157, Dordrecht 1994, Kluwer Academic Publishers

Wybrane artykuły

Incommensurability and the Rationality of the Development of Science, British Journal for the Philosophy of Science, 28, 1977, pp. 345—350

The Search for Truth, Harmony and Beauty and the Moral Responsibility of a Scientist, [w:] *The Re-Evaluation of Existing Values and the Search for Absolute Values*, Seventh International Conference on the Unity of the Sciences, Boston 1978

Once More about Empirical Support, [w:] W. Krajewski (ed.), *Polish Essays in the Philosophy of the Natural Sciences*, Boston Studies in the Philosophy of Science 68, D. Reidel, Dordrecht 1982, pp. 51—62

Poincaré versus Le Roy on Incommensurability, [w:] G. Anderson (ed.), *Rationality in Science and Politics*, D. Reidel, Dordrecht 1984, pp. 261—275